

HAYAT

AYDA BİR ÇIKAR FİKİR ve EDEBİYAT MECMUASI

YENİ TERTİP: № 2. ŞUBAT 1930

*Yapanlar, doğuranlar, yaradanlar
yalnız nikbinler, idealistlerdir.
Bedbinler doğuramaz, hayatı idame
edemez, Tarihi yoğuramaz.*

MÜNDERECAT

Eskiler alayım	Celâl Nuri	97
Yunan istiklâli, 100 üncü senenin dönümü	Salih Tosun	106
Standardisation	Servet Hayri	114
Gazetecilik buhranı	Helvacıoğlu	118
Verem olmuş bir devlet	A. H.	127
Kitabiyat	"	139
Pekinde keşfedilen Maymun-İnsan	C. N.	142
Eski ilim	C. N.	146
Lisan mes'alesi : Nereye gidiyoruz ?	Muallim Hüseyin Kâzım	150
Bir Devlet bankası	Akil Emrullah	154
Abdülhamide Wilhelmi nasıl curnal etmişler ?	İbrahim Halil Paşa	157
Umumî harbin zuhûrî sebepleri	Feyzi	163
Mahmut Esat Beyefendiye	Ağaoğlu Ahmet	173
Bir taht daha yıkılıyor mu ?	Rauf Ahmet	176
Kooperatif	Dr. Orhan Sadeddin	189

ANKARA ve İSTANBUL

İdare eden: CELÂL NURİ

İSTANBUL, DEVLET MATBAASI

NUSHASI : 20 K.

Abdülhamide Wilhelmi nasıl curnal etmişler?

— İmparatorun gayri münteşir sözleri —

İmparatorluğun İkinci Abdülhamit devrinde revaç bulan meş'um ve kerih san'atlerinden biri de henüz hatırlarda olduğu veçhile, curnalcılık, yani hafiyelikti. Sarayın iltifatına mazhar olabilmek, memuriyet ve her nasıl olursa olsun bir menfaat elde edebilmek için irtikâp olunan bayağılıklar ekseriya nefrete şayan cinayet ve alçaklıklar derecesine vardiırılmıştı.

İstanbulda ve memleketin her tarafında büyük, küçük her sınıf memurlar arasında pek çok hafiyeye bulunduğu gibi halk meydanında da bu iğrenç ve kerih san'ati meslek bilmiş adamlar az değildi.

Hafiyelik bilhassa İkinci Hamidin cülûsu tarihinden itibaren revaç bulup yavaş yavaş taammüm ve zamanla ehemmiyeti nisbetinde incelmışti. Padişahın vehmini uyandırabilmek için alelâde yazılan ve mealce tekerrür eden curnallar maksadı temin edemediğinden hal ve zamandan istifade ederek yeni şeyler bulmak ve icat etmek ve bu bapta iblisçe fikir ve hüner göstermeğe lüzum vardı.

Evvel zamanlar dahilî ve haricî vak'alar az olmadığından hafiyeler daima istifade yolunu bulurlar ve ender olan sükûn devrinde de bunlar hayalî vak'alar icat ederlerdi. Hafiyeliğin resmî ve mühim teşkilât ve memuriyetlerinden başka bir de amatör curnalcılar vardı ki en ziyade bunlardan korkulurdu, çünkü bunların arasında tahsil görmüş zeki olanlar da vardı. Bilhassa bunların tertip ettikleri curnallar akıl ve hayale gelmiyecek şeytanî incelikleri ihtiva ederdi.

Abdülhamidin vehminden istifade edebilmek için kendi kendini curnal eden veya arkadaşlarından birine ettirenler de az değildi.

Abdülhamit, 33 yıllık saltanatı esnasında kendisine verilen curnalların en ehemmiyetsizini bile hususî itina ile sakladığından

bu müddet içinde toplanan curnalların adedi yüz binleri bir kaç defa geçmişti.

1909 senesi 31 Mart vak'asından sonra Abdülhamidin sukutu üzerine bu evrak Yıldız'dan konuldukları kırkı mütecaviz sandık içinde mülga harbiye nezaretindeki köşklerden birine naklettirildi. Bunların tetkik ve tasnifi bir komisyona havele edildi. Komisyon azası curnallar muhteviyatını ifşa etmemeğe yeminli idiler, ve namusları üzerine söz vermişlerdi. Ve gerçekten de bu sözlerini tuttular. Bununla beraber curnaları tasnif kabil olamadı. Hatta bunların muhafazası memleket için muzır görüldü, zira en meşhur zatların bile eserlerine tesadüf olundu. Binaenaleyh Balkan harbinden sonra bu mühim ve garip koleksiyon yakılarak kâmilan imha edildi. Sahipleri büyük bir azap ve ıstıraptan kurtuldular, fakat bu neticeye varıncıya kadar neşir ve ilân edilecek korkusu ile hastalananlar, ölenler olduğu gibi intihar edenler de bulundu.

Bu curnallardan birinin muhteviyatını tesadüfen öğrendim. O devirde hüküm süren fikir ve idare usulüne nümune edinilecek derecede gülünç ve aynı zamanda da mühim gördüğümden naklini istifadeye şayan buldum.

* * *

1909 senesi 31 Mart vak'asını müteakıp henüz hatırlarda olduğu veçhile Abdülhamit iskat edildi ve yerine Beşinci Mehmet getirildi. Bu gibi değişiklikleri diğer devletler hükümdarlarına, devlet reislerine tebliğ etmek pek eskiden kalma usul ve teamüldendir. Buna tevfikân Beşinci Mehmedin cülûsunu Avrupa hümûmetlerine tebliğ için birisi esbak Sadrazam Tevfik P. ve diğeri de Müşür A. Muhtar P. nın reisliklerinde iki hey'et teşkilte gönderildi. Ben de birinci hey'et azasındandım. 1909 nisanı sonlarında İstanbuldan kalkarak ilkin Viyana, sonra Petresburg'daki vazifemizi gördükten sonra mayıs başlangıcında Berlin'e gittik.

Orada da hükûmetin misafiri olarak hey'et Adlon otelinin muhteşem bir kısmında yerleştirildi, ertesi pazar da rükûbuna tahsis olunan müteaddit, müzeyyen saray arabalarına binerek Unter den Linden caddesinin uzunluğunca kesif bir halkın dostane tezahürleri arasından geçerek saraya gidildi.

Tam saat 12 de sarayın teşrifatçıları delâletile sabık Almanya İmparatoru Wilhelm ve İmparatoriçe Augusta Victoria'nın huzuruna çıktık.

Bu gibi merasimde takdimi lâzım gelen namenin tevdiinden ve icap eden sözler sarfedildikten sonra da hey'et imparator tarafından öğle yemeğine davetli olduğundan sarayda kaldık. Hükümdarlar ve hey'et azasından başka sefarethanemiz erkânı, saray ricali, hariciye nazırı hazır olduğu halde sofraya oturuldu. Müşür Von der Goltz Paşa da davetliler arasında idi.

İmparator ve imparatoriça iki defa İstanbul'a gelerek Abdülhamit ile görüşmüş oldukları ve resmî rabıtayı hususî surette de takviye ettiklerinden saltanat tebeddülünden ve bahusus meşrutiyetin ilânı ile teşekkül eden hükûmetin takip edeceği politikadan müteessir ve mütehaşi idiler. O aralık inkılâbı vücade getiren zimamdarların daha ziyade İngiltereye müteveccih görünmeleri bu teesür ve endişeyi arttırdığı bariz bir surette hiss olunuyordu.

Bununla beraber gerek hükümdar ailesi, gerek hükûmet ricali bu teesür ve endişeyi göstermemeğe çalışıyorlar, ve hey'ete karşı pek mültefitane davrandıkları gibi izaz ve ikramdan da hali kalmadılar, ancak Kayser münasebet düşürdükçe bir kaç defa türkçe olarak — ötedenberi pek hoşuna gittiğinden — « Bu da geçer yâ hu!... » meseli meşhurunu yat ve tekrardan kendini alamadı.

Sofradan kalkıldıktan sonra imparatorun hususî salonlarına geçildi. Bunların üçü hep şarka ait eşya ile tefriş ve tezyin edilmişti, bunların çoğu, bilhassa en kıymetlileri Abdülhamidin hediyeleri idi ve salonlar müzeleri andıracak derecede eski ve kıymetli eşyayı ihtiva ediyordu. Fakat bu değerli şeyler arasında gariptir ki mevcudiyetlerinin sebebine mana verilemeyecek derecede değersizlerine de rasgeliniyordu.

Hususile salonlardan birinin duvarları üzerine yelpazevari 40 kadar sırmalı kadın terliği yerleştirilmiş olması hayretimi celbetti. Bu hayretimi imparatorun nazarından gizliyemedim, hemen yanıma geldi.

— Bu terliklerin, dedi; nazarı dikkatinizi celbettiğini görüyorum. Bunlar benim de çokları gibi karımın terliği altında bulunduğuma işaretler, yani, ben de kılıbıkım...

— Siz de kılıbık olursanız biz ne olalım? cevabı üzerine gülüşüldü, daha bazı havaî sözlerden sonra imparator gizli görüşmek istediğini hissettirerek beni şöylece bir kenara çekti:

— İstanbul'da inkılâbın başlangıcındanberi cereyan etmekte olan vak'aları yakından takip etmekteyim. Bu bapta da muntaza-

man raporlar alıyorum. İnkılâbınızın Osmanlı millet ve hükûmeti için hayırlı olmasını dilerim, dedikten sonra sözü 31 Mart hâdisesine intikal ettirdi. Hâdisenin hudusu sebepleri az, çok malûmu ise de bu aksülâmelde Abdülhamidin doğrudan doğruya âmil olup olmadığını anlıyamadığını ve bu bapta hâkim olan fikir ve kanaatin ne merkezde bulunduğunu mütaleamın da ilâvesile açıkça söylememi istedi.

— Böyle bir hâdisenin tahaddüs edeceğinden Abdülhamidin malûmattar olmamasına imkân yoktur, kendisi böyle bir vak'anın tertip edilmekte olduğundan şüphesiz haberdardı, ancak müretteplerini, ihtiyatı elden bırakımıyarak, ne teşvik etmiş ne de manen ve maddeten bunlara yardımda bulunmuştur. Her halde Abdülhamidin teşvik ve muavenetine dair bir serrişteye tesadüf olunmamıştır. Vak'ayı ihzar eden inkılâba muhalif parti ile bunlara iltihak eden saray bendegânı, yani Abdülhamidin etrafıdır [*], demem üzerine:

— Benim de fikir ve kanaatim tamamilе bu merkezdedir, dedi, Abdülhamit haddi zatında fena bir adam olmamakla beraber vehminden pek çok istifade eden etrafı kendisini fena yollara sevk etmiştir, sözlerini ilâve ettikten sonra, imparator, size kendi başından geçen bir vak'ayı hikâye edeyim, dedi:

1890 da ilk defa İstanbulu ziyaretimde o zamanlar yeni icat edilmiş olan mavzer tüfeklerinden birini nümune olarak beraberimde getirmiştım. Maksudım bu cins tüfek o zaman pek mühim bir ihtira olduğundan bunun ehemmiyetini, silâh meraklısı olan Abdülhamide de anlatmak ve nasıl kullanılacağını bizzat göstermekti. Bu münasebetle osmanlı ordusunun bu nevi bir silâhla teçhizinin ne derece faydalı olacağını söylemek ve kabulünü tavsiye etmekti.

İstanbulda Merasim Köşküne misafir edilmişim. Abdülhamitle görüşme saati yaklaştığı sırada o vakit Birinci Teşrifatçı ve Baştercüman Münir Pş. nın geldiğini ve kabul edilmesi ricasında bulunduğunu haber verdiler, kendisini hemen kabul ettim, Abdülhamit tarafından selâm ve senalar getirdiğinden bahisle bir hayli iltifatkârane tebligattan sonra Abdülhamide takdim edilmek üzere yanımda bulunduğu haber alınan yeni icat tüfeği efendisinin pek ziyade merak

[*] Hareket ordusunun karargâhı Yeşilköy'de bulunduğu sıralarda Abdülhamidin Mahmut Şevket Paşaya çektiği bir telgrafta kendisinin icabında mahkeme huzurunda da masumiyetini ispat edebileceğini, binaenaleyh tahaddüs eden vak'ada kat'iyen methaldar olmadığını bildirmiştir.

ettiğini ve kendi vasıtası ile bir an evvel gönderilmesini iltimas ve rica ettiğini söyledi, tüfeği de istedi.

Halbuki tüfeğin vücudünü ben herkesten saklamıştım, Abdülhamide bir «surprise» yapmak istiyordum. Bir kere bu emelimin hâsıl olmamasından sıkıldım, sonra tüfeğin nasıl kullanılacağını kendim göstererek husule getireceği hayret ve tesirden de müteleziz olmak arzusunda idim.

İmdi, vakıa yanımda böyle bir tüfek vardır, lâkin bunun nasıl kullanılacağı biraz çapraşıktır, bunu bizzat göstermek ve tüfeği takdim etmek şerefini muhafaza etmek isterim, cevabını verip teşrifat nazırını geri gönderdim.

Aradan beş, on dakika vakit geçmemişti ki Münir Ps. tekrar geldi ve aynı sözleri daha niyazkârane tazeledi. Ben de gene aynı cevaplarla talebini reddettim, fakat canım da sıkıldı. Maamafih artık mes'ele yok deyip mülâkata hazırlandım.

Halbuki Münir Ps. nın üçüncü defa geldiğini haber alınca hayretten ne diyeceğimi şaşırdım. Karşıma çıkanın haline acımamak kabil değildi. Efendisi tarafından ne derecede sert bir muameleye uğradığı ve muvaffakiyetsizliği ne acı tenkit edildiği her hal ve tayrıdan görülüyordu. Tüfeği elde edebilmek için pek çok rica etti. Ben de vermemekte ısrar ettim. Fikrimde musir olduğumu görünce çaresiz meyasane geridöndü.

Bu muhaverelerle esasen mülâkat zamanı gelmiş ve hatta biraz da geçmiş olduğundan kalktık ve Abdülhamidin dairesine gittik, bittabi tüfek te hususî bir mahfazanın içinde yanımdaydı. Bir müddet görüşüldü.

Sıra tüfeğin takdimine ve nasıl kullanılacağını gösterilmesine geldi. Tüfeği getirttim. Pek mahzuz olduğunu söyledikten sonra: — Ben onu bilâhare bizzat tetkik ederim, mahfazasından çıkarmak zahmetini ihtiyar buyurmamanızı rica ederim, dedi, ve hatta bu ricada biraz da ısrar sezdim.

— Bu silâh pek şayanı tetkik bir şeydir, bunun bizzat istimali suretini, aksamını göstererek size takdim etmek isterim; bu benim için büyük bir şereftir, dedim, rica ve ısrara aldırmadım, tüfeği çıkardım, gösterdim ve en ufak teferruatına kadar tarif ettim.

Yalnız bu müddet zarfında Abdülhamidi hayli telâşlı görmekle beraber tüfeği elimde tuttuğum müddetçe de karşımda durmaktan

kat'i surette tevakki ederek yanımdan ayrılmaması nazarı dikkatinden kaçmadı.

Mülâkat bitti. Mutat sözler sarfolunarak ayrıldık. Akşama kadar türlü türlü şeylerle uğraştım. Akşam daireme döndüm. Maiyetimle görüştüğüm sırada bunlardan biri o gün tüfek yüzünden çıkan hadisenin sebebini anlattı. Meğer Abdülhamidin mühim hafiyelerinden biri beni de curnal etmiş, ve: — Sizi ziyaret edecek olan Kayserin elinde yeni icat edilmiş, ses vermez, duman çıkarmaz bir tüfek vardır, takdim sırasında imparator sizi bu tüfekle vuracaktır, ihtiyat buyurula demiş olduğunu mevsukan haber aldığını hikâye etti.

Vak'anın o suretle geçmesi de bunu teyit edince hayretler içinde kaldım, ve, işte, Abdülhamit böylelerle muhattı. Bunları temizlemiş olmakla millet ve hükûmete büyük hizmetler edilmiş olduğunu itiraf etmek lâzımdır, sözlerini de ilâve etti.

Şu vak'ayı bizzat imparatorun ağzından işitmemiş olsaydım sıhatinden şüphelenirdim. Hafiyelerin bir imparatoru bile bu derecede adi isnatlarla curnal edecek cür'etlerine mi, yoksa buna inanarak tedbir almağa kalkışan Abdülhamidin aklına mı şaşmak lâzımgeldiğinin takdirini size bırakırım...

İbrahim Halil